

SELEVCIA

AD CALYCADNVM

Sayı IV - 2014

OLBA KAZISI YAYINLARI

SELEVCIA AD CALYCADNVM IV

Olba Kazısı Serisi IV

Olba Kazısı Serisi IV
SELEVCIA AD CALYCADNVM IV

Seleucia ad Calycadnum, uluslararası hakemli dergidir ve her yıl Nisan ayında bir sayı olarak basılır. Yollanan alışmalar, giriş sayfalarında belirtilen yazım kurallarına uygunsa yayınlanır, çalışması yayınlanan her yazar, çalışmanın baskı olarak yayınlanmasını kabul etmiş ve telif haklarını *Seleucia ad Calycadnum* yayınına devretmiş sayılır. *Seleucia ad Calycadnum* kopya edilemez ancak dipnot referans gösterilerek yayınlarda kullanılabilir.

Seleucia ad Calycadnum, uluslararası hakemli dergidir ve her yıl Nisan ayında bir sayı olarak basılır. Yollanan çalışmalar, 7. sayfada belirtilen yazım kurallarına uygunsa yayınlanır, çalışması yayınlanan her yazar, çalışmanın baskı olarak yayınlanmasını kabul etmiş ve telif haklarını *Seleucia ad Calycadnum* yayınına devretmiş sayılır. *Seleucia ad Calycadnum* kopya edilemez ancak dipnot referans gösterilerek yayınlarda kullanılabilir.

Editörler

Emel Erten
Diane Favro
Murat Özyıldırım
Tuna Akçay

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Salim Aydıöz
Prof. Dr. Halit Çal
Prof. Dr. Çiğdem Dürüşken
Prof. Dr. Efrumiye Ertekin
Prof. Dr. Emel Erten
Prof. Dr. Diane Favro
Prof. Dr. Turhan Kaçar
Prof. Dr. Gülgün Koroğlu
Prof. Dr. Erendiz Özbayoğlu
Prof. Dr. Scott Redford
Prof. Dr. Aygül Süel
Prof. Dr. Harun Taşkiran
Prof. Dr. Fikret Yegül
Doç. Dr. Sedef Çokay-Kepçe
Doç. Dr. Hacer Sibel Ünal
Doç. Dr. Mehmet Fatih Yavuz
Yrd. Doç. Dr. Figen Çevirici-Coşkun
Yrd. Doç. Dr. Merih Ereğ
Yrd. Doç. Dr. Fikret Özbay
Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Murat Özgen
Yrd. Doç. Dr. Sema Sandalcı
Yrd. Doç. Dr. Muammer Ulutürk
Dr. Vujadin Ivanisevic

Seleucia ad Calycadnum
Olba Kazısı Serisi IV
Sayı: 4

ISSN: 2148-4120

Kapak Tasarım

Tuna Akçay

Yazışma Adresi

Okt. Murat Özyıldırım
Mersin Üniversitesi Fen - Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü, Çiftlikköy Kampüsü, 33342,
Mersin - Türkiye
Tel: 00 90 324 361 00 01 - 4735
e- posta: ozyildirimmurat@gmail.com

Adres

Homer Kitabevi ve Yayıncılık Ltd. Şti.
Yeni Çarşı Caddesi, No: 12/A
Galatasaray, Beyoğlu, 34433, İstanbul
Tel: 0212 249 59 02
www.homerbooks.com
e-mail: homer@homerbooks.com

Baskı

Altan Basım San ve Tic. Ltd.
100. Yıl Mah. Matbacılar Sitesi No: 222/A,
Bağcılar/İstanbul
Sertifika No: 11968

Dağıtım

Homer Kitabevi ve Yayıncılık Ltd. Şti.
Yeni Çarşı Caddesi, No: 12/A
Galatasaray, Beyoğlu, 34433, İstanbul
Tel: 0212 249 59 02

Hellenistik Dönemdeki Güçler Dengesi Arasında Pamphlyia'da Bir Liman Kenti: Side
Erkan İznik

11

Roma'da Krallık Dönemi: Kralın Belirlenmesi
Efrumiye Ertekin - Sehergül Gül

39

Arkeolojik Veriler ve Tarihsel Olaylar Işığında Olba'da Yerleşimin Son Bulması
Emel Erten

57

Rodon: Olba'dan Bir Roma İmparatoruna Gönderilen Elçi
Mustafa H. Sayar

73

Olba'daki Tapınak Cepheli Kaya Mezarı
Tuna Akçay

79

Kirşu'dan (Meydancikkale/Kilikia) Yüksek/Kabarık Torus'lu İki Kaide ve Anadolu
Mimarlık Tarihi Açısından Değerlendirmesi

Deniz Kaplan

95

Bithynia Sütunlu Lahitleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme
Safiye Aydın

113

Mısır'da Phokaia Kolonizasyonu
Sabri Arıcı

135

Direkli Cave: The Significance of Fire and Female Figurines in the Paleo-Landscape
during the Epi-paleolithic Period

Cevdet Merih Ereğ

151

Kars Müzesi'nden Bir Grup Son Tunç Çağı Seramiğinin Değerlendirilmesi
Ayhan Yardımcıel - Şüheda Ablak

165

Alahan Manastırı Kiremit Örnekleri Arkeometrik Çalışmaları
Ali Akın Akyol - Yusuf Kağan Kadioğlu - Murat Özyıldırım

175

PRAEFATIO

Olba Kazıları Serisi'nin süreli yayını *Seleucia ad Calycadnum* dergisinin dördüncü sayısını 2014 yılında okurlarımıza sunmaktan mutluluk duymaktayız. Dergimiz öncelikli olarak Mersin Silifke Olba'da sürdürdüğümüz arkeolojik kazılar sırasında elde edilen sonuçların bilim dünyasına duyurulmasını amaçlamaktadır. Ancak, bunun yanında arkeoloji, eskiçağ dilleri ve kültürleri, eskiçağ tarihi, sanat tarihi konularında yapılan özgün çalışmalara da yer vermektedir. Emeklerini bizimle paylaşan yazarlarımıza, bilgileri ve uzmanlıklarıyla bizleri aydınlatan hakemlerimize şükran borçluyuz. Homer Kitabevi sahibi, dostumuz Aşşen Boylu'ya, derginin yayına hazırlanma sürecinin tüm detaylı çalışmalarını gerçekleştiren Sinan Turan'a teşekkürlerimizi sunarız.

Meslektaşlarımızın katılımlarıyla 2011 yılından başlayarak kesintisiz olarak yayınlanan dergimizin gelecekte de yaşamını sürdürebilmesini sağlayacak katkı ve desteklerinizi beklemekte olduğumuzu duyururuz.

Editörler:

Prof. Dr. Emel Erten

Prof. Dr. Diane Favro

Murat Özyıldırım (Klasik Filolog, MA)

Tuna Akçay (Arkeolog, MA)

PREFACE

We are glad to present the fourth issue of the journal *Seleucia ad Calycadnum* of Olba Excavations Series to our followers in 2014. The main aim of the journal is to publish the results of ongoing archaeological excavations at Mersin Silifke Olba to the scientific world. Nevertheless, the journal also includes original studies on archaeology, ancient languages and cultures, ancient history and history of art. We would like to express our gratitude to our authors for their contributions and, to our reviewers for enlightening us with their knowledge and expertise. We thank our friend Ayşen Boylu, owner of Homer Books and Sinan Turan, who managed all the detailed work related to the actual publication of the journal.

We would like to announce that we expect our colleagues' assistance and support in maintaining the publication of our journal, which has been continuously published since 2011.

Editors:

Prof. Dr. Emel Erten

Prof. Dr. Diane Favro

Murat Özyıldırım (Classical Philologist, MA)

Tuna Akçay (Arcaeologist, MA)

Olba Kazısı Serisi IV
SELEVCIA AD CALYCADNVM

Makale Başvuru Kuralları

Seleucia ad Calycadnum, Olba Kazısı yayını olarak yılda bir sayı yayınlanır. Yayınlanması istenen makalelerin en geç Şubat ayında gönderilmiş olması gerekmektedir. *Seleucia ad Calycadnum*, arkeoloji, eskiçağ dilleri ve kültürleri, eskiçağ tarihi, sanat tarihi konularında yazılan, daha önce yayınlanmayan yalnızca Türkçe, İngilizce çalışmaları ve kitap tanıtımlarını yayımlar.

Yazım Kuralları

Makaleler, Times New Roman yazı karakterinde, word dosyasında, başlık 12 punto, baş harfleri büyük harf, metin 10 punto, dipnot ve kaynakça 9 punto ile yazılmalıdır. Çalışmada ara başlık varsa, bold ve küçük harflerle yazılmalıdır. Türkçe ve İngilizce özetler, makale adının altında 9 punto olarak ve en az iki yüz sözcük ile yazılmalıdır. Özetlerin altında İngilizce ve Türkçe beşer anahtar sözcük, 9 punto olarak “anahtar sözcükler” ve “keywords” başlığının yanında verilmelidir.

- Dipnotlar, her sayfanın altında verilmelidir. Dipnotta yazar soyadı, yayın yılı ve sayfa numarası sıralaması aşağıdaki gibi olmalıdır.
Demiriş 2006, 59.
- Kaynakça, çalışmanın sonunda yer almalı ve dipnottaki kısaltmayı açıklamalıdır.

Kitap için:

Demiriş 2006 Demiriş, B., Roma Yazınında Tarih Yazıcılığı, Ege Yay., İstanbul.

Makale için:

Kaçar 2009 Kaçar, T., “Arius: Bir ‘Sapkın’ın Kısa Hikayesi”, Lucerna Klasik Filoloji Yazıları, İstanbul.

- Makalede kullanılan fotoğraf, resim, harita, çizim, şekil vs. metin içinde yalnızca (Lev. 1), (Lev. 2) kısaltmaları biçiminde “Levha” olarak yazılmalı, makale sonunda “Levhalar” başlığı altında sıralı olarak yazılmalıdır. Bütün levhalar, jpeg ya da tift formatında 300 dpi olmalıdır. Alıntı yapılan levha varsa sorumluluğu yazara aittir ve mutlaka alıntı yeri belirtilmelidir.

Olba Excavations Series
SELEVCIA AD CALYCADNVM

Scope

Seleucia ad Calycadnum is annually published by the Olba Excavations Series. Deadline for sending papers is February of each year. Seleucia ad Calycadnum features previously unpublished studies and book reviews on archaeology, ancient languages and cultures, ancient history and history of art written only in Turkish or English.

Publishing Principles

Articles should be submitted as word documents, with font type Times New Roman, font sizes 12 points for headings (first letters should be capitalized), 10 points for text, and 9 points for footnotes and references. Abstracts written in both Turkish and English should appear below the name of the article, should be of size 9 points and the minimum word count is 200 words. Below the abstracts, a minimum of 5 keywords for both languages should be included (of size 9 points) below the headings “anahtar sözcükler” and “keywords”.

- Footnotes should be given under each page. The ordering of author surname, year of publication and page number should be as follows:
Demiriş 2006, 59.
- The reference list should appear at the end of the study and should explain the abbreviation given in the footnote.

Book format:

Demiriş 2006 Demiriş, B., Roma Yazınında Tarih Yazıcılığı, Ege Yay., İstanbul.

Article format:

Kaçar 2009 Kaçar, T., “Arius: Bir ‘Sapkın’ın Kısa Hikayesi”, Lucerna Klasik Filoloji Yazıları, İstanbul.

- Photographs, pictures, maps, drawings, figures etc. used in the article should be referred to in the text as (Fig. 1), (Fig. 2) as abbreviations, and an ordered list of these items should appear at the end of the article under the heading “Figures”. All figures should be in JPEG or TIFF format with 300 dpi. If there are figures cited, the responsibility lies with the author and citation should be explicitly given.

Mısır'da Phokaia Kolonizasyonu

Sabri Arıcı*

Özet

Arkaik dönemde Phokaia tarımsal alanların yetersizdi. Ayrıca Kentin, doğu ve kuzey bölgelerinde güçlü devletlerin bulunmasından dolayı karadan açılmamıştır. Mevcut korunaklı iki limanı sayesinde denizcilikte gelişerek denizaşırı kolonizasyon sürecinde Miletos ile birlikte en etkili kentlerinden biri olmuştur. Phokaia, on iki Ion kenti içinde, 50 kürekli gemilerle ilk deniz yolcuğuna çıkan Kent'tir. MÖ 7. yüzyılda tüm Akdeniz, Marmara ve Orta Karadeniz'e kadar daha çok deniz taşımacılığı seferleri düzenleyerek, bu bölgelerde birçok koloni kentler kurmuştur. Yapılan bu yoğun ticari ilişkiler ve kurulan koloniler sayesinde Phokaia MÖ 6. yüzyılın ilk yarısında İonia'nın en gelişmiş kentlerinden biri olmuştur. Bu süreçte MÖ 7. yüzyılın ortalarından MÖ 525 yılı kadar Mısır'la olan yoğun ticari ilişkileri neticesinde Phokaia'nın Mısır'ın özellikle görkemli mimarisinden etkilendiği anlaşılmaktadır. Phokaia'nın Mısır'daki Naukratis yoğunluklu kolonizasyon karakterinin daha çok emporion tarzında yani bir limana sahip olan ticari garnizon niteliğinde olduğu anlaşılmaktadır. Ancak burada kurulan emporion, Kral'ın izniyle kurulmuş geçici bir yerleşimle sınırlı kaldığı anlaşılmaktadır. Deniz taşımacılıkları sayesinde daha çok takasa dayalı ticaret yapma imkanı bulmuşlardır. Naukratis'te bulunan Phokaia üretimi seramikler ve ele geçen yazıtlar, Herodotos'un Mısır'daki Phokaia'nın varlığından söz ettiğini ispatlayan delillerdir. Bunlara ek olarak, Phokaia'daki kazıda ele geçen ve Mısır'da yapıldığı tahmin edilen fayans scrabe ile topraktan yapılmış değişik heykelcik ve seramikler ile Mısır etkili palmiye yapraklı sütun başlığının bulunması, Phokaia'nın Arkaik dönemde kolonizasyon hareketleri çerçevesinde Mısır'la etkileşim içerisinde bulunduğunu doğrular niteliktedir.

* Öğr. Gör. Sabri Arıcı (MA), Mersin Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü, Çiftlikköy Kampüsü 33342 Mersin. E-posta: phokaia66@gmail.com.

Anahtar sözcükler: Phokaia, Arkaik Dönem, kolonizasyon, Herodot tarihi, Phokaia-Mısır ilişkileri, Naukratis.

Phocaea Colonization in Egypt

Abstract

In the Archaic period, Phocaea has been one of the most influential cities with Miletos during the overseas colonization process due to the inadequacy of agricultural areas and the existing sheltered two ports and the presence of strong states from the land. Phocaea, within the twelve Ion city, is the first city to fulfil the sea voyage with 50 rowing vessels. By organizing maritime transport in the Mediterranean, Marmara and the Central Black Sea regions, the city has established many colonies in 7th century B.C. Through extensive trade relations and established colonies, Phocaea has become one of the most advanced cities of Ionia in the first half of the 6th century B.C. As a result of intense trade relations with Egypt, Phocaea is particularly influenced by the magnificent architecture of Egypt from the mid 7th century B.C to 525 BC years. Phocaea, Naukratis more of the character of colonization density emporion style in Egypt, with a port that is understood to be in the nature of trade garrison. However, emporion established here, which is a courtesy of the King, is understood to be limited to a temporary settlement. Thanks to maritime transport, they more had the opportunity to trade based on barter. Phocaea production of ceramics and inscriptions found in Naukratis are evidence proving that Herodotus mentioned the existence of Phocaeans in Egypt. In addition, tiles scrub that is estimated to be made in Egypt and uncovered in the Phokaia excavation and that with earthen various figurines and ceramics found Phocaea and the Egyptian effective palm-leaf column headings presence of Phocaea verify that there is interaction with Egypt in the context of colonization movements in the Archaic period.

Keywords: Phokaia, Arkaik Period, colonisation, Herodotos history, Phocaea-Egypt relations, Naukratis.

Bu çalışmada, MÖ 7. yüzyıl ortalarından MÖ 525 yılına kadar (MÖ 525, Perslerin Mısır'ı ele geçirdiği tarihtir), Phokaia'nın (Eski Foça-İzmir) Akdeniz'de gerçekleştirdiği kolonizasyon hareketlerinde sadece Mısır'la olan bağlantısını kanıtlayan bilgilere yer verilmektedir. Böyle-

ce, Mısır'daki Phokaia kolonizasyonunun varlığının ispatlanması amaçlanmaktadır. Çalışmada kanıt olarak ortaya konulan bulgu ve bilgiler, Herodotos'un eserinden, Mısır'da ele geçen Phokaia bağlantılı seramik ile yazıtlardan ve Phokaia'daki kazılarda bulunan Mısır eserlerinden oluşmaktadır.

Phokaia (Eski Foça-İzmir), Ionia'nın en kuzeyinden bir Ion kenti olup, geçmişi MÖ 3. bine kadar dayanmaktadır. MÖ 1. binden hemen önce, bir Aioli yerleşimi iken, sonradan Ion yerleşimine sahne olan Phokaia, MÖ 6. yüzyılın ilk yarısında içinde 7-8 km'lik kent suru ve Athena Tapınağı'nın da bulunduğu büyük bir kent olmuştur². Denizcilikte oldukça gelişmiş olan Phokaia'nın doğal korunaklı önemli iki limanı bulunmaktadır³. Batısında doğal kale olarak önemli işlev gören irili-ufaklı adalar bulunmaktadır. Diğer yandan da kentin doğusunda ise, birçok tepenin bulunması buraya özel bir coğrafi ayrıcalık katmaktadır. Bunlara rağmen Phokaia'nın tarımsal alanlar açısından oldukça sınırlı olduğu görülmektedir⁴. Phokaia'nın arka bölgesi olan yani doğusundaki tepelerin ardında, Hermos (Gediz) Nehri'nin paralelindeki bölgeler de oldukça verimli topraklar bulunmaktadır. Ancak bu topraklarda MÖ 8. yüzyılın son çeyreğinde Kimmerlerin, MÖ 7. yüzyılın sonlarına kadar kuzeyindeki etkili olan Kyme'nin⁵ ve ardından da güçlü Lydia Devleti'nin tehdidi yüzünden⁶, Phokaia'nın, özellikle tarımsal yönden yeterince faydalanamadıkları anlaşılmaktadır⁷. Bu sebeplerden dolayı, Phokaia MÖ 7. yüzyılın ortalarından itibaren deniz aşırı kolonizasyon sürecine girdi. Phokaia, eğer karadan yeterli ölçüde istifade edebilseydi, muhtemelen kolonizasyon hareketleri içerisinde bu kadar çok yer almayabilirdi.

Herodotos⁸, on iki Ion kenti içinde olan Phokaia'nın elli kürekli gemilerle ilk deniz yolcuğuna çıkan kent olduğunu ve MÖ 7. yüzyılda Adriatik, Etruria, Iberia ve Tartesos'a kadar gittiklerini Batı Akdeniz'de Güney Italia'da Lucania'nın batısındaki Elea (Velia), Korsika'da Alalia, Fransa'da Massalia (Marsilya)⁹ ve İspanya'da Emporion'u (Ampuria)

1 Akurgal 1956, 35; Akurgal 1962, 370; Akurgal 1993, 55; Herodotos I. 142.

2 Akurgal 1956, 33-40; Akurgal 1993,55-59; Özyiğit 1998, 9-15; Özyiğit 2003, 97-106.

3 Reobuck 1959, 15.

4 Reobuck 1959, 15; Möller 2000, 88.

5 Burn 1929, 17.

6 Akurgal 1962, 373.

7 Reobuck 1959, 105 ve 136; Cook 1982b, 196-197.

8 Herodotos I.142 ve I.163.

9 MÖ 600'lerde kurulan Massalia, Phokaia'nın uzak Batı'daki en önemli kolonisiydi (Bkz.

kurduğundan söz etmektedir. Phokaia'nın koloni kurmak üzere öncelikle kuzeyde yakın bölgeler olan Thrakia ve bugünkü Çanakkale bölgesine yöneldiği görülmektedir. Phokaia'nın ilk kurduğu koloni Lampsakos'tur (MÖ 615?), ardından kolonizasyon hareketlerin öncüler arasında olan Miletos'la birlikte Amisos'u (Samsun) kurdukları bilinmektedir¹⁰. Massalia bölgesinden de, Güney Fransa'da Nice'te (Nicaea-Nizza) ve Antibes'te (Antipolis) ticaret koloni kentleri kurulmuştur. Yapılan bu yoğun ticari ilişkiler ve kurulan koloniler sayesinde Phokaia MÖ 6. yüzyılın ilk yarısında İonia'nın en gelişmiş kentlerinden biri olmuştur¹¹.

Herodotos'un yazdıklarından edinilen bilgiler ve kazılarda açığa çıkan buluntular ışığında Phokaia'nın, İonia ve Karia'daki bazı kentlerle birlikte veya ayrı olarak Mısır'a da geldiği bilinmektedir¹². Şöyle ki: MÖ 7. yüzyılın ortalarından itibaren Mısır'da 'Yeni Krallık' yani 'Saite Hanedanlığı' döneminde¹³ I. Psammetikhos'la¹⁴ başlayan İonialı ve Kariyalı paralı askerlerden sık sık faydalanılmıştır. Bu faydalanma diğer Mısır krallarında da devam ettiği görülmüştür¹⁵. MÖ 7. yüzyılın ortalarından itibaren aralarında Phokaia'nın da bulunduğu tahmin edilen Hellenlerin denizaşırı seyahatleri sayesinde ticaretin büyük bir ivme kazandığı bilinmektedir¹⁶. Herodotos'un aktardığına göre, buraya gelen Hellenlerin bölgenin önemini anlamaya başladıklarını anlaşılmaktadır¹⁷. I. Psammetikhos'la başlayan bu ilişkilerin önceleri askeri, zamanla da ticari boyutta önem kazanmaya başladığı anlaşılmaktadır. Askeri boyutta ilk ilişkilerin, MÖ 664/3 yıllarındaki Asurların Mısır'a saldırılarıyla başladığı düşünülmektedir. Bu saldırı döneminde Mısırlıların Kariyalı ve İonialılardan paralı asker olarak yardım aldığı anlaşılmaktadır¹⁸. Ticari boyutta, Hellenleri bu konuda cesaretlendire-

Braun 1982, 39).

10 Akurgal, 1993, 55; Morel 2006, 360.

11 Akurgal 1993, 55; Özyiğit 1998, 11; Özyiğit 2007, 347.

12 Herodotos I. 80, 142, 152, 162-167 ve II.106,178, VI.8,18.

13 Yeni Krallık döneminin kral listesi: 1- I. Psammetikhos MÖ 663-609, 2- Nekho MÖ 610-595, 3- II. Psammetikhos MÖ 595-589, 4-Apries MÖ 589-570, 5-Amasis MÖ 570-526. Bkz. Gray 2001, 267-276.

14 Herodotos II.152-154; Reobuck 1959, 69, 134 ve 235; Spalinger 1976, 133-147; Spalinger 1978, 49-57.

15 Herodotos II.152-163.

16 Braun 1982, 38-39; Cook 1946, 76; Graham 1971, 38; White 1961, 443-444 ve 447.

17 Herodotos II.152.

18 Herodotos II.152-154; Boardman 2006, 525.

nin I. Psammetikhos olmuştur¹⁹. Bu ilişkiler, Mısır'ın tek limanı olan Naukratis'te ve başkent Sais'te yoğunlaşmıştır²⁰.

I. Psammetikhos (MÖ 663-609), zamanında korsanlık için Akdeniz'e açılan ve tesadüfen Mısır'a gelen İonialı ve Kariyalı 'Tunç Adamlar' tarafından talan edilmiştir²¹. Zamanla Kralla anlaşılan bu denizciler, I. Psammetikhos tahtının güçlenmesinde katkıda buldukları için, Kral tarafından burada kalmaları sağlanmıştır²². Bu sayede başka bir dil konuşup ta Mısır'a gelen ilk topluluklar İonialı ve Kariyalı denizciler olmuştur²³. Dolayısıyla ilk deniz yolculuğuna çıkan Phokaia'nın²⁴ İonialı denizciler içinde bulunması kuvvetle muhtemeldir.

Phokaialıların Mısır'daki Naukratis yoğunluklu kolonizasyon karakterinin daha çok *emporion*²⁵ tarzında yani bir limana sahip olan ticari garnizon niteliğindedir²⁶. Hellenlerin karşısında güçlü ve çok görkemli bir Mısır devleti bulunmaktadır ve İonların kurduğu düşünülen *emporionun*²⁷, Kral'ın izniyle kurulmuş geçici bir yerleşimle sınırlı kaldığı anlaşılmaktadır²⁸.

Kolonizasyon hareketlerinde çerçevesinde Phokaia'nın diğer İonia kentlerinden ayıran en önemli farkının deniz kargoculuğu yapmış olmasıdır²⁹. Şöyle ki; Naukratis'te üretilen mavi fayanslar, Phokaialı denizciler aracılığıyla İspanya'daki Emporion sitesine taşınmıştır³⁰. Bundan başka Phokaia, Akdeniz havzası içerisinde demir, gümüş, kalay ve bronz taşımacılığını gerçekleştirmiştir³¹. Keltlerden de kalayı alarak Akdeniz kıyılarına oradan Mısır'a taşımışlardır³². Bu mallara karşı-

19 Boardman 2006, 525-526.

20 Herodotos II.179; Ayrıca Naukratis'teki kazı ve kolonizasyon bilgileri için bkz.: Braun 1982, 37-43; Boardman 1958, 4-12. Boardman 2001, 33-42; Boardman 2006, 524-531; Gardner 1888; Gwynn 1918, 88-123.; Hogard - Edgar - Hutch 1889, 22-97; Hanfmann 1953, 1-37; Hogard-Lorimer - Edgar 1905, 105-136; Milne 1939, 177-183; Möller 2000; Muhs 1994, 99-113; Petrie 1885, 202-206; Petrie 1886; Price 1924, 180-222; Reobuck 1951, 212-221; Reobuck 1959; Spalinger 1976, 133-147; Spalinger 1978, 49-57.

21 Herodotos II.152.

22 Herodotos II.152.

23 Herodotos II.154.

24 Herodotos II.163.

25 Hansen 2006, 1-7 ve 14-20; Möller 2000, 183.

26 Herodotos II.179; Greaves 2010, 139-140; Möller 2000, 204-205; Morel 2006, 374.

27 Phokaia'nın bu toplulukta bulunması kuvvetle muhtemeldir.

28 Graham, 1971, 37.

29 Reobuck 1959, 98-99, 101, 103-104, 133, 136; Möller 2000, 78; Boardman 2006, 527.

30 Price 1924, 181. Dipnot 8. Zaten burası Phokaia'nın kolonizasyon sürecinde uğradığı bir yerdir.

31 Muscarella 1988, 447; Herodotos V. 23.'de kalayın Thrakia'dan getirildiği söz edilmiştir.

32 Morel 2006, 374-375.

lık Hellenlerin özellikle Mısır ülkesinden buğday, bazı gıda maddeleri, lüks mallar ve eşyalar almışlardır. Mısır, Hellenlerden özellikle şarap, zeytinyağı ve seramik ithalatı yapıp, karşılığında buğday, keten ve papirüs vermişlerdir³³. Ayrıca, Herodotos, Thrakia bölgesinin gemi ve kürek yapımı için elverişli ağaçlardan, gümüş madeninden ve köle ticareti için insan kaynağının bolluğundan söz etmektedir³⁴. Bunun sonucunda Mısırlıların kereste ithalatını da özellikle Kuzey Ege'den ve Thrakia'dan temin etmeye çalıştıkları anlaşılmaktadır. Bu işin bölgedeki deniz taşımacılığı sektörüne hakim olan Phokaia tarafından yapıldığı göz önünde bulundurulmalıdır.

Naukratis kentinde ele geçen buluntular ışığında, MÖ 6. yüzyılın son çeyreğinden itibaren, Ionia ve diğer bazı kentler tarafından bu bölgenin kullanıldığı ve daha sonraki yıllarda özellikle Mısır Kralı Amasis (MÖ 570-526) döneminde ticari ilişkilerde yoğunluk olduğu anlaşılmaktadır³⁵. Bu konuda Herodotos, Amasis'in Hellenlerle olan ilişkisi hakkında şunları yazmaktadır³⁶:

"...Amasis Yunanlılarla dost olmuş, bunlardan bazılarını tanıdığı özel yararlılardan başka Mısır'a uğrayan, ama orada yerleşmeyi düşünmeyenlere, kendi tanrıları için tapınma yerleri yapabilsinler diye yerler ayırmıştır. Bu tapınaklardan en büyüğü en çok rağbet göreni hellenion tapınağı adıyla anılanıdır; bunu şu siteler ortak yapmışlardır: Ionia'dan Khios, Teos Phokaia, Klazomenai; Dorlar'dan Rhodos, Knidos, Halikarnassos, Phaselis, Aioliahlardan yalnız Mytilene. Bu tapınak bu sitelerindir; zaten ticaret komiserlerini de bunlar gönderirlerdi; bu tapınak üzerinde bunlardan başka hak iddiasında kalkanlar haksızlık etmiş olurlar. Aiginalılar kendi hesaplarına bir Zeus tapınağı, Samos'lular bir Here ve Miletos'lular bir Apollon tapınağı kurmuşlardır..."

Mısır'daki Hellen seramiklerinin ele geçmesi, I. Psammetikhos'la başlayan ve Amasis döneminde hız kazanan Hellen-Mısır ticari ilişkileri sayesinde olmuştur. Bunlar, Attika siyah figür, Klazomenai, situla ve fikellura seramiğinin yoğunluklu olmak üzere, Doğu Hellen karakterli

33 Braun 1982, 39-40; Cook 1982a, 216; Möller 2000, 210-213; Reobuck 1959, 39-40, 70 ve 133; Talbert 1985, 51 ve 78.

34 Herodotos V.23. Thrakia bölgesi köle ticareti için daha çok önem taşımaktadır. Kereste temininde Kuzey Ege ve Dağlık Kilikia bölgeleri daha kıymetli yerlerdir.

35 Cook 1937, 230.

36 Herodotos II.178.

seramiklerdir³⁷. Naukratis'teki kazılarda ele geçen bu seramikler, MÖ 7. yüzyılın son çeyreğinden daha erkene gitmemektedir³⁸. Bu tarihten itibaren Akdeniz havzasında Hellen ticareti büyük bir ivme kazanmıştır. Naukratis'te yüzyıllarca çatışmasız yaşanıldığından, burasının bir ticaret limanı olarak Mısır-Hellen ticari ilişkilerine önemli katkılar sağlamıştır³⁹. 'Hellenion'da⁴⁰ MÖ 525 tarihine kadar Miletos, Rhodos, Khios, Klazomenai Samos ve Lesbos seramikleri yoğun olarak ele geçmiştir. Naukratis'te bulunan bazı seramiklerin Myrina, Larissa ve Pitane gibi Aiol kentleriyle ilgili bazı bağlantılar keşfedilmiştir. Bu seramiklerin Phokaia üretimi olma olasılığı güçlü görünmektedir, çünkü Dupond tarafından yapılan analizler sonucunda Phokaia seramiklerin Myrina, Larisa ve Pitane örnekleriyle benzerlik gösterdiğini anlaşılmaktadır⁴¹. Yine benzer şekilde Naukratis'te Klazomenai stili bezemeli vazoların da Erythrai ve Teos'un yanı sıra Phokaia'da üretiminin yapıldığına dair değerlendirmeler bulunmaktadır. MÖ 6. yüzyılın ikinci çeyreğinde Kuzey İonia'da Attika üretimi yapan yerlerden birisi de Phokaia'dır⁴². Ayrıca gri Aiol seramiği ve geç yaban keçisi stilinin Phokaia'dan ve diğer bazı Aiol kentlerinden geldiğini işaret eden buluntulara ile birlikte Klazomenai'ye ait olduğu düşünülen kuşlu kaseler ve yaban keçisi stilindeki seramiklerin Teos ve Phokaia'da üretildiği ortaya koymaktadır⁴³.

Herodotos'un bilgileri ve seramik buluntularından başka Mısır'daki Phokaia ile bağlantılı bazı yazıtlar da ele geçmiştir. Naukratis'teki Dioskour'lar kutsal alanında ele geçen bazı seramik parçalarının üzerinde Phokaia adının geçmesi bunlardan bir tanesidir⁴⁴. Ayrıca, Amasis dönemindeki (MÖ 565) Hellen ve Kariyalı tüccarlarının adının geçtiği İonia lehçeli Eski Yunanca bir yazıt da Abu Simbel'de bulunmuştur⁴⁵. Bu yazıtta herhangi bir İonia kenti ismi geçmese de, yukarıda sözü edilen diğer kanıtlar ışığında Phokaia bu organizasyonda yer almış olmalıdır.

37 Cook 1937, 228; Price 1924, 180-222.

38 Boardman 2006, 527; Cook 1937, 230-235 ve 228; Cook 1946, 76, 83-84.

39 Braun 1982, 39; Graham 1982, 134; Greaves 2010, 131-132.

40 Burası Naukratis'te Hellenler tarafından kurulan kutsal alandır.

41 Möller 2000, 129.

42 Boardman 1958, 12; Möller 2000, 140.

43 Möller 2000, 201.

44 Hogart-Lorimer-Edgar 1905, 137; Möller 2000, 169-170.

45 Boardman 2006, 529; Braun 1982, 49-52; Cook 1946, 89; Greaves 2010, 166; Milne 1939, 179.

MÖ 7. yüzyılın sonundan itibaren önemli bir fayans ve *skarabe* üretim yeri olarak, Hellenler tarafından Mısır'ın önemi anlaşılmaya başlanmıştır⁴⁶. Buluntuların, Mısır Krallarından II. Psammetikhos (MÖ 594-588) ve ardından gelen Apries (MÖ 588-568) zamanında daha yoğun olduğu görülmüştür⁴⁷. Bu çerçevede Phokaia'daki son dönem kazı çalışmalarında da Arkaik döneme ait "İkiz Sunaklar" alanının doğu kenarındaki *nekropolis* alanında, Foça taşından yapılmış bir lahit mezar konteksin içinde fayanstan *skarabeus*, *amulet*, pişmiş topraktan ve camdan yapılmış MÖ 6. yüzyılın ikinci çeyreğine ait olabilecek Mısır buluntularına rastlanmıştır⁴⁸. Buradaki Mısır buluntularından bazılarının Naukratis'teki fayans fabrikalarında yapılmış olma olasılığı güçlüdür. Geleneksel Mısır inancında, MÖ 8. yüzyıldan MÖ 6. yüzyıl ortalarına kadar, kadınları ve çocukları koruduğuna inanılan, Mısır'a giden denizci tüccarlar beraberinde *skarabe ve amulet* getirirlerdi⁴⁹. Dolayısıyla, Phokaia'da bulunan Mısır eserlerinin muhtemelen Apries zamanında Naukratis'teki üretim merkezlerinden getirildiğini anlaşılmaktadır.

Phokaia'da bulunan bir başka Mısır'la bağlantılı buluntuda, 1957 yılında Phokaia Athena Tapınağı kazısında bulunan ve MÖ 6. yüzyılın başlarına tarihlenen palmye yapraklı sütun başlığıdır⁵⁰. İonia kentlerinin Mısırlılar ile yaptıkları yoğun ticari ilişkiler sayesinde, kendi yurtlarında MÖ 7. yüzyıla kadar mimaride briket, iyi işlenmemiş taş ve ahşap kullanmıştır. Bu tarihten sonra ise, özellikle Mısır'ın devasa sütunlarından, büyük taş bloklarından ve sütun başlıklarından çok etkilendikleri görülmektedir⁵¹. Bu konuyla bağlantılı olarak Herodotos⁵², Saite Hanedanlığı'nın idari ve dini başkenti Sais'te, Mısır Tanrıçası Neith (Athena)⁵³ Tapınağı'nın kutsal alanında görülmemiş güzellikte

46 Boardman 2006, 527; Möller 2000, 113, 115 ve 152-154.

47 Boardman 2006, 527.

48 Özyiğit 2001, 4; Özyiğit 2003, 105-106.

49 Greaves 2010, 194; Hölbl 2007, 447-461.

50 Akurgal 1956, 37; Akurgal 1960, 2; Boardman 1999, 143; Braun 1982, 56; Cook-Nicholls-Pyle 1998, 146-147; Coulton 1976, 122; Hölbl 1984, 1; Levi 1931, 452; Özyiğit 1998, 27; Serdaroglu 1967, 39; Wesenberg 1971, 48.

51 Boardman 1999, 143; Braun 1982, 32-53; Hölbl 1984, 1-3.

52 Herodotos II.175.

53 Başkent Sais ayrıca, Aşağı Mısır'ın koruyucu tanrıçası olarak Neith'in kutsal merkezi olarak önemli bir yer olarak görülmekteydi. Kyrene (Libya) kökenli ve Sais'te değer görmeye başlayan Neith'in özellikle savaş, zafer ve dokuma tanrıçası olarak değer gördüğü ve simgesi kalkan, ok ve dokuma tezgahı olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Bu özelliklerden dolayı Hellenler tarafından Athena ile özdeşleştirildiği görülmüştür. Konuyla ilgili olarak

revakların varlığından söz etmektedir. Zaten Başkent Sais'in bölgede ticaretle uğraşan Hellenli idarecilerin yaşadıkları bir merkez olduğu bilinmektedir⁵⁴. Bu durumda Hellenlerin buradaki görkemli mimariden haberdar olduklarını göstermektedir. Bu etkilenişin izlerini Anadolu topraklarında ve Ege Adalarında görmek mümkündür: Ionia bölgesinde, Samos Heraion'u, Erythrai Athena Tapınağı, Ephesos, Priene, Miletos Aphrodite tapınağı ve Didyma Apollon Tapınağı'nda yer yer küçük buluntularda ve mimari eserlerde bu izler görülebilmektedir⁵⁵. Bu etkileniş özellikle de palmiye yapraklı sütun başlıklarında net bir şekilde görülmektedir⁵⁶.

Ionia mimarisi, MÖ 7. yüzyıldan itibaren, büyük bir sıçramanın görüldüğü dönem olması açısından önemli görülmektedir⁵⁷. Çünkü, Hellenler, Mısır'da mükemmel bir mimariyle karşılaşmışlardır. Buradaki ihtişamlı olan büyük blok taşlardan, sütun ve başlıklarından etkilendikleri görülmüştür⁵⁸. Kuvvetle muhtemeldir ki, Phokaia, kendileri için idare merkezi olan Sais'te bulunurlarken Neith (Athena) Tapınağı'nın görkemli sütunlu galerilerinde etkilenmişlerdir. Bu etkileniş sayesinde Hellenler, bir filtre gibi Mısır sanatını süzgecinden geçirerek kendi tarzını oluşturmuş, özellikle kutsal alanlarda yeni bir Ionia ekolu gerçekleştirmişlerdir⁵⁹ ve bu etkilenişin içinde Phokaia'nın da yer aldığına şüphe yoktur.

Sonuç olarak, Phokaia Arkaik dönemde denizaşırı kentlerde olduğu gibi Mısır'la da ürün takasları gerçekleştirerek ve deniz kargoculuğu yaparak kolonizasyon sürecinin en etkili kentlerinden biri olmuştur. Firavun I. Psammetikhos'la (MÖ 663-609) başlayan Mısır-Hellen ilişkilerinde, Firavun Amasis (MÖ 570-526) döneminde zirve yapmıştır. Zaten, yukarıda sözü edilen buluntular bunu ispatlamaktadır.

Herodotos'un (II.59, 62, 169, 175) eserinden yola çıkılarak değerlendirmeler yapılmıştır. Bu özdeşleştirme Mısır'daki Hellen kolonicilerin burada bulunmasının yarattığı sonuç olduğu kuvvetle muhtemel görülmektedir. Athena'nın Mısır'daki tanrıça Neith ile bağlantısı için bkz. Davis 1981, 61-81; Deacy 2008; Lesko 1999; Schlichting 1982, 392-393 ve 355-357; Shaw-Nicholson, 1995, 200; Simon, 2001, 516.

54 Davis 1981, 79. Ayrıca Başkent Sais için bkz. Myśliwiec 2001, 173-174.

55 Cook - Nicholls - Pyle 1998, 155; Greaves 2010, 168, 180-194 ve 197.

56 Braun 1982, 56; Boardman 1999, 143; Hölbl 1984, 1-3. Diğer palmiye başlıklar, Arkades'te (Girit), Delphi'deki Klazomenai ve Massalia hazine binalarında bulunmuştur. Bkz. Dinsmoor 1923, 164-173; King 1997, 205-225; Levi 1931, 184-188; Liljenstolpe 1999, 97; Serdaroğlu 1967, 39. Wesenberg 1971, 43-48.

57 Cook-Nicholls-Pyle - 1998, 198; Hölbl 1984, 1-3.

58 Braun 1982, 56.

59 Cook-Nicholls-Pyle, 1998, 198; Boardman 1999, 143; Hölbl 1984, 1-3.

Naukratis'te bulunan Doğu Hellen yoğunluklu (içinde Phokaia üretimi seramiklerde bulunmaktadır) seramikler ile üzerinde Phokaia isminin yazılı olduğu seramik parçasının Naukratis'te bulunması ve Abu Simbel'de ele geçen Ionia lehçeli yazıt, Herodotos'un Phokaia'nın Mısır'daki varlığından söz etmesini destekler niteliktedir. Bunlara ek olarak, Phokaia'da arkaik döneme ait bir mezarda bulunan Mısır eserleri ve Athena Tapınağı'nda ele geçen Mısır palmiye başlıklarından etkilenerek yapılmış bir sütun başlığının bulunması, Phokaia'nın Arkaik dönemde kolonizasyon hareketleri çerçevesinde Mısır'la hem ticari hem sanatsal hem de mimari anlamda bir etkileşim içerisinde bulunduğunu doğrulamaktadır.

Kaynakça

Akurgal 1956

Akurgal, A., "Foça kazıları ve Kyme sondajları", Anadolu/Anatolia, I, Ankara.

Akurgal 1960

Akurgal, A., "Vom aolischen zum ionischen kapittel", Anadolu/Anatolia V, Ankara.

Akurgal 1962

Akurgal, A., "The early period and the golden age of Ionia", AJA LXVI, Milwaukee.

Akurgal 1993

Akurgal, A., Ege ve İzmir, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, İstanbul.

Braun 1982

Braun, T.F.R.G., "The Greeks in Egypt", CAH Vol. III (3), Cambridge University Press, Cambridge, 2. Baskı.

Boardman 1958

Boardman, J., "A greek vase from Egypt", JHS 78, Cambridge.

Boardman 1999

Boardman, J., The Greeks overseas: The early colonies and trade, Thames and Huston Press, Londra.

Boardman 2001

Boardman, J., "Aspects of colonization", BASOR No: 322, New York.

Boardman 2006

Boardman, J., "Egypt", Mnemosyne Supplements, 193 Vol I, Leiden.

Burn 1929

Burn, A.R., "So-called trade leagues in early Greek history and Lelantine War", JHS 49, Cambridge.

Cook 1982a

Cook, J. M., "The expansion of the Greek world, eighth to sixth centuries BC", CAH Vol. III (3), Cambridge University Press, Cambridge.

Cook 1982b

Cook, J. M., "The Eastern Greeks", CAH Vol. III (3), Cambridge University Press, Cambridge.

Cook 1937

Cook, R.M., "Amasis and Greeks in Egypt", JHS 57 (2), Cambridge.

Cook 1946

Cook, R.M., "Ionia and Greece in the eighth and seventh centuries BC", JHS 66, Cambridge.

Cook-Nicholls-Pyle 1998

Cook, J.M.-Nicholls, R.M.-Pyle, D.M., "Old Smyrna excavations: The temples of Athena", BSA Supplement 30, Athens.

Coulton 1976

Coulton, J.J., *The Architectural Development of The Greek Stoa*, Clarendon Press, Oxford.

Davis 1981

Davis, W.M. "Egypt, Samos, and Archaic Style in Greek Sculpture", *JEA* 67, London.

Deacy, S. 2008

Deacy, S., *Athena*, Taylor&Francis e-library, New York.

Dinsmoor 1923

Dinsmoor, W.B., "The aeolic capital of Delphi", *AJA* 27, Milwaukee.

Gardner 1888

Gardner, E.A., *Naukratis II*. Cambridge University Press, Cambridge.

Greaves 2010

Greaves, A.M., *The Land of Ionia: Society and Economy in The Archaic Period*, Wiley BlackWell Press, Malden.

Graham 1971

Graham, A.J., "Patterns in Early Greek colonisation", *JHS* 91, Cambridge.

Graham 1982

Graham, A.J., "The colonial expansion of Greece", *CAH* Vol. III (3), Cambridge University Press, Cambridge.

Gray 2001

Gray, J.D., "Late Period", *The Oxford encyclopedia of Ancient Egypt*, Vol. III, Oxford.

Gwynn 1918

Gwynn, A., "The character of Greek colonisation", *JHS* 38, Cambridge.

Hanfmann 1953

Hanfmann, G.M.A., "Ionia, Leader or Follower", *HSCP* 61, Cambridge.

Hansen 2006

Hansen, M.H., "Emporion", *A study of the use and meaning of the term in the archaic and classical periods. Greek Colonisation: An account of Greek colonies and other settlements overseas*, Vol. 1, *Mnemosyne Supplementa*, Brill, Leiden.

Herodotos

Herodot Tarihi, (Çev. M. Ökmen), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.

Hogarth-Edgar-Gutch, C. 1889

Hogarth, D.G.-Edgar, C.C.-Gutch, C., "Excavations at Naukratis", BSA 5, Athens.

Hogarth-Lorimer-Edgar 1905

Hogarth, D.G.-Lorimer, H.L.-Edgar, C.C. "Naukratis 1903", JHS 25, Cambridge.

Hölbl 1984

Hölbl, G., "Ägyptischer einfluß in der Griechischen architektur", JÖAI Band 55, Baden & Wien.

King 1997

King, D., "Pergamene palm capitals and other foliate fancies", Quaderni Ticinesi 26, Milano.

Lesko, 1999

Lesko, B.S., The Great Goddesses of Egypt, University of Oklahoma Press, Oklahoma.

Liljenstolpe 1999

Liljenstolpe, P., "The Roman blattkelch capital: typology, origin and aspects of employment", Opuscula Romana, 1997-1998, Stockholm.

Levi 1931

Levi, D., "Arkades", Annuario X-XII, 1927/29, Rome.

Milne 1939

Milne, J.G., "Trade between Greece and Egypt before Alexander the Great", JEA 25, London.

Möller 2000

Möller, A., Naukratis, Trade in Archaic Greece, Oxford University Press, Oxford.

Morel 2006

Morel, J.P., "The Phocaean colonization", The colonization an account of Greek colonies and other settlements overseas I, Mynemosyne Supplementa, Brill, Leiden.

Muhs 1994

Muhs, B., "The great temenos of Naukratis", JARCE 31, San Antonio.

Mysliwicz 2001

Mysliwicz, K., "Sais", The Oxford Encyclopedia of Ancient Egypt, Vol 3, Oxford.

Özyiğit 1998

Özyiğit, S., Foça-Phokaia, Arkadaş Matbaacılık, İzmir.

Özyiğit 2001

Özyiğit, Ö., "1999 yılı Phokaia kazı çalışmaları", KST 22 (II), Ankara.

Özyiğit 2003

Özyiğit, Ö., "Phokaia'da Akurgal kazıları ışığında son dönem çalışmaları", *Anadolu/Anatolia* 25, Ankara.

Özyiğit 2007

Özyiğit, Ö., "2005 yılı Phokaia kazı çalışmaları", *KST* 28 (II), Ankara.

Petrie 1885

Petrie, W.M.F., "The discovery of Naukratis", *JHS* 6, Cambridge.

Petrie 1886

Petrie, W.M.F., *Naukratis I 1884-1885*, Trubner & Co Press, London.

Price 1924

Price, E.R., "Pottery of Naukratis", *JHS* 44, Cambridge.

Roebuck 1951

Roebuck, C., "The organization of Naukratis", *CP* 6, Chicago.

Roebuck 1959

Roebuck, C., "Ionian trade and colonization", *Monographs on Archeology and Fine Art*, IX, Michigan.

Schlichting 1982

Schlichting, R. "Neith" ve "Sais", *Lexikon Der Ägyptologie Band IV*, Harrassowitz-Verlag, Weisbaden.

Serdaroğlu 1967

Serdaroğlu, Ü., "Foça kazılarında bulunan arkeolojik devir mimarlık eserleri", *TTK* VI, Ankara.

Shaw-Nicholson 1995

Shaw, I.-Nicholson, P. "Neith", *British Museum dictionary of Ancient Egypt*, British Museum Press, London.

Simon 2001

Simon, C. "Neith", *The Oxford Encyclopedia of Ancient Egypt*, Oxford University Press, Oxford.

Spalinger 1976

Spalinger, A., "The Psammetichus, king of Egypt: I", *JARCE* 13, San Antonio.

Spalinger 1978

Spalinger, A., "The Psammetichus, king of Egypt: II", *JARCE* 15, San Antonio.

Talbert 1985

Talbert, R.J.A., *Atlas of Classical History*, Routledge Publisher, London & Sydney.

Wesenberg 1971

Wesenberg, B., *Kapitelle und basen*, Rheinland-Verl, Düsseldorf.

White 1961

White, M.E., "Greek colonisation", *Journal of European History* 21,
Cambridge University Press, Cambridge.